

EERBETOON AAN REMBRANDT

1852-1956

Ruim een eeuw geleden was vrij weinig bekend over het leven van Rembrandt en zijn werk was nog nauwelijks wetenschappelijk bestudeerd. Na de onthulling van zijn standbeeld waarmee „eene schuld van twee eeuwen” werd ingelost kwam hierin verandering.

Op 15 november 1841 publiceerden twee commissies, respectievelijk gezeteld in Amsterdam en in Den Haag, gezamenlijk een programma voor een Rembrandt-beeld „om”, zo verklaarden zij, „door het daarstellen van een standbeeld voor Rembrandt, eene schuld van twee eeuwen af te lossen . . . Want het gedenkteken aan de nagedachtenis van den Kunstenaar en Geleerde toegewijd, vereenigt het medegevoel van alle volken, en zeer zeker zal een standbeeld voor den eenigen Rembrandt op zijn voetstuk verrijzen onder de toejuiching der gehele beschaafde wereld . . .”.

Als plaats voor het standbeeld noemden de commissies het oude Beursplein in Amsterdam; zij besloten verder dat aan een Nederlandse beeldhouwer de opdracht voor het beeld zou worden gegeven en dat ook het gieten in een Nederlandse fabriek zou moeten gebeuren. In het voetstuk van het standbeeld zou een rol perkament worden gelegd met de geschiedenis van de oprichting en met de namen van allen die aan de oprichting hadden bijgedragen.

In 1839 had de schrijver en dichter J. Immerzeel (1776-1841) in een door de ‘Hollandsche Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen’ met de zilveren eerepenning bekroonde lofrede op Rembrandt, waarin hij probeerde „de blaamsmet weg te wisschen die onkunde, vooroordeel en wangunst zijn karakter aangewreven hebben”, zijn misnoegen geuit over het ontbreken van een Rembrandt waardig monument. „Zullen de

1. Burgemeester Six in het atelier van Rembrandt. Litho van A. Mouilleron naar een schilderij van Henri Leys (1815-1869).

2. J. Bosboom, Kerkinterieur. ‘Bijdrage voor het Album ter oprichting van het standbeeld voor Rembrandt. Ten jare 1848’. Vele kunstenaars en particulieren zonden kunstwerken in, die op de avond van de onthulling verloot werden.

vreemdelingen, den grond betredende, dien gij, onovertreffbare kunstenaar! zoo lange glorievolle jaren betradt, nog langer ons beschamen door tevergeefs naar uwe graftombe, naar uw standbeeld te vragen?”

Immerzeel's lofrede, de besluiten van de ‘Vereenigde Kommissiën tot oprigting van het Standbeeld van Rembrandt’ en de werkelijke oprichting van het standbeeld die in 1852 plaatsvond vormden eigenlijk de laatste fase in een ontwikkeling, die in het begin van de 19de eeuw begon en die Rembrandt van een voor-aanstaand zeventiende-eeuws schilder de nationale held maakte.

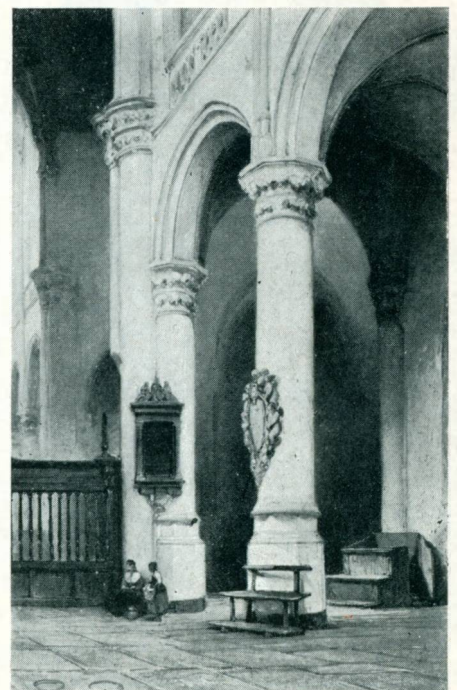
Een belangrijke plaats neemt in de kennis over Rembrandt's leven het hoofdstuk in, dat Arnoud Houbraken in zijn *Groote Schouburgh der Nederlantsche Konstschilders en schilderessen* uit 1718 aan Rembrandt wijdde. In Houbraken's levensverhaal is Rembrandt een eigenzinnige, onbehouden man, die nooit helemaal boven het niveau van zijn lage geboorte uitgroeiende. In de 19de eeuw trachtte men, om Rembrandt passend te maken voor de rol van de nationale held, alle ongunstige anecdoten die over hem in omloop waren uit zijn levensverhaal te verwijderen, hetzij door ze te weerleggen met gegevens uit de Leidse of Amsterdamse archieven, hetzij door de gegevens een andere, meer gunstige interpretatie te geven.

Zijn lage afkomst, zijn voorliefde voor de omgang met mensen uit de lagere standen, zijn gierigheid, die vooral door Houbraken beschreven wordt, worden niet langer zo negatief beoordeeld als dat in de 18de eeuw het geval was.

In het begin van de 19de eeuw deed het begrip genie zijn intrede, men ging aanvaarden en zelfs waarderen dat een kunstenaar er andere levensgewoonten en andere eigenschappen op na hield dan een gewoon mens.

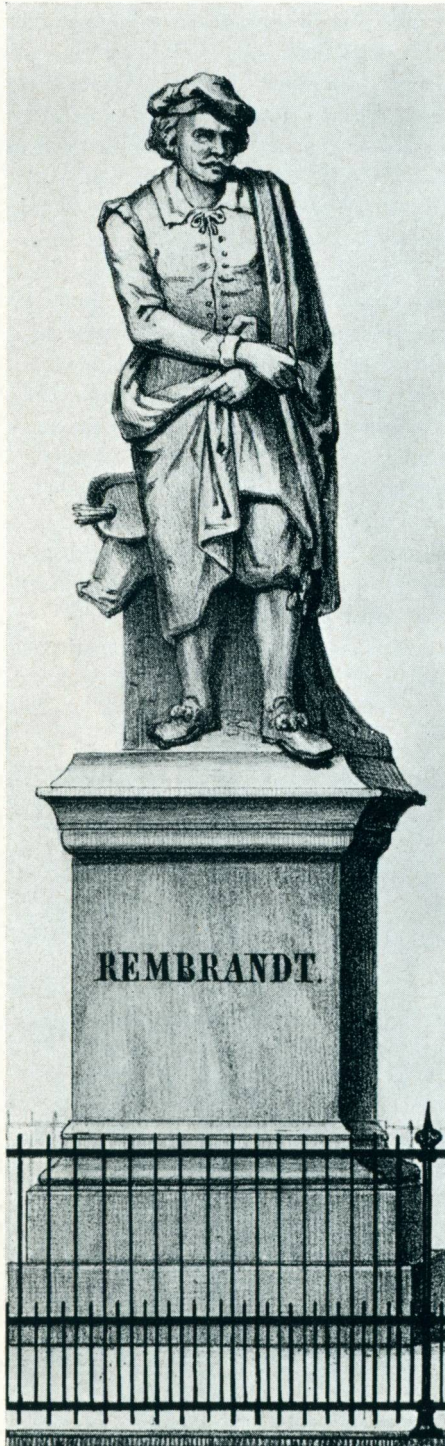
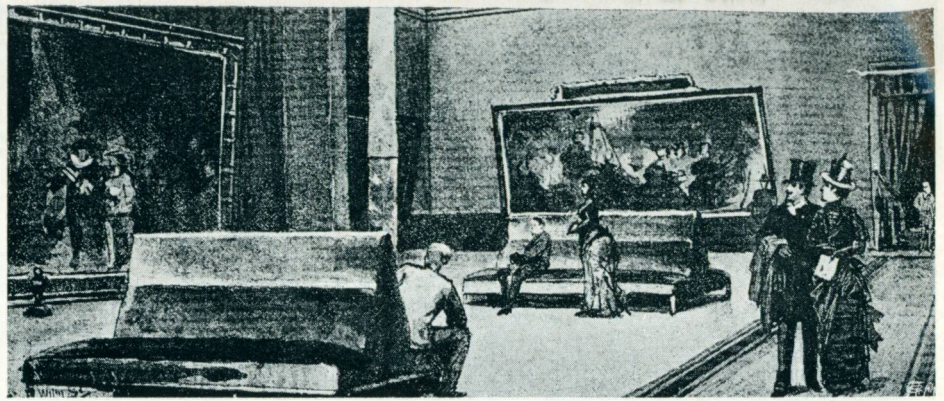
Toch was Rembrandt's omgang met hooggeplaatste personen als burgemeester Six van Amsterdam (afb. 1) een anecdoten, die met graagte door de biografen werd aangehaald. Ook de publikaties van Rammelman Elsevier uit de Leidse archieven in 1851, waaruit onder andere bleek dat Rembrandt's vader niet zo onbemiddeld was als men daarvoor had aangenomen, werden aangegrepen om Rembrandt om te vormen tot een man met hoge geestelijke en artistieke gaven, verkerend met mensen van hoge rang, een man die het waard is om een nationale held te worden, om Nederland te vertegenwoordigen in de wereld. Zoals gezegd, de oprichting van een Rembrandt-standbeeld in 1852 was het voorlopige eindpunt in deze ontwikkeling van Rembrandt's reputatie.

Ondanks het enthousiasme waarmee beide commissies tot oprichting van een

3. Het standbeeld voor Rembrandt. Titelblad van 'Levensschets van Rembrandt...' door W. N. Peypers, uitgegeven in 1852.

4. De Rembrandtzaal van het Rijksmuseum in 1885. Litho van W. Steelink.

Rembrandtbeeld bezielde waren had de werkelijke totstandkoming van het beeld heel wat voeten in de aarde. Weliswaar kon de commissie in de *Kunstchronijk* van 1841 medelen dat ZKH de Prins van Oranje f 500,—, Koning Willem II f 1000,— en ZM Koning Willem Frederik f 1000,— geschonken hadden, toch bleef de financiële kant een probleem. Vele kunstenaars en particulieren droegen hun steentje bij door het inzenden van kunstwerken die op de avond van de onthulling verloot zouden worden (afb. 2).

De beeldhouwer Louis Royer (1793–1868), directeur in de Beeldhouwkunst aan de Amsterdamse Academie, bleek genegen om volgens de voorwaarden van de commissies een ontwerp voor een Rembrandtbeeld te maken (afb. 3).

In 1847 voltooide Royer het pleistermodel op ware grootte, maar pas in 1851 kon het beeld bij de firma Enthoven in Den Haag gegoten worden. Men koos als materiaal gietijzer.

Ook de plaatsing van het beeld ging met talrijke problemen gepaard. Het oude Beursplein was verdwenen bij het doortrekken van het Rokin en nu kreeg het beeld na lang overleg een plaats op de Botermarkt, die later in Rembrandtsplein herdoopt zou worden. De onthulling vond plaats op 27 mei 1852 in aanwezigheid van Koning Willem III en Prins Hendrik.

Citeren wij enkele passages uit het verslag van de onthullingsplechtigheid, dat T. van Westheene in de *Kunstchronijk* gaf: „Reeds zijn de kunstenaars wederom vereenigd, en met hen zooveel anderen, die de kunst liefhebben en vereeren; met de aanzienlijken en machtigen van stad en land staan zij geschaard aan den voet van het beeld, verwachten zij de komst van den vorst, die, deelen in hunne bewondering, ook wil deelen in de hulde, die zij

Rembrandt brengen. Een sierlijk gestoelte is den Vorst bereid; rond de omheining wemelt en woelt eene ontelbare schare; aan de omkranste vensters vertoont zich tal van lieve schoonen; tot op de daken heeft de nieuwsgierigheid of de belangstelling postgevat. . . . één wenk en het hulselt valt weg: Rembrandts indrukwekkende gestalte staat voor aller oogen. Eene heilige huivering doortrilt allen, en eerst een later ogenblik verneemt men den juichtoon, aangeheven door duizenden monden.”

Gevoelige woorden werden gesproken door de voorzitters van de commissies, door de burgemeester van Amsterdam en door de koning, die zijn rede beëindigde met de woorden: „Moge dan ook dit gedenkteken de getuige blijven van de wijze waarop Nederlandsche harten steeds voor het vaderland kloppen. Leve het Vaderland!” 's Avonds was er een groot feest met bal na in het Park (waar zich nu Artis en de Hortus Botanicus bevinden) en in de Parkzaal.

Aan de decoraties van de Parkzaal hadden vele grote schilders uit die dagen meegewerkt (afb. 6). De versiering behelsde het volgende schema: twee zinnebeeldige voorstellingen van het vaderland in het midden der 17de en in het midden der 19de eeuw; vier voorstellingen uit Rembrandt's leven ('Rembrandt het ontwerp van zijne heilige familie opvallende', 'Rembrandt een zijner beroemdste portretten schilderende', 'Rembrandt etsproeven naziende', 'Rembrandt de Nachtwacht schilderende'), en vier afbeeldingen van steden waar Rembrandt verblijf had gehouden: Leiden, Den Haag, Haarlem, Amsterdam. En verder zinnebeeldige voorstellingen van de Kunsten, de Wetenschap, de Handel enz.

Onder de kunstenaars die aan deze decoraties hadden meegewerkt treffen we de

5. De opening van het Rijksmuseum op 13 juli 1885.

6. De versiering van de Parkzaal bij de Rembrandtfeesten in 1852. Aquarel van P. Tetar van Elven.

namen aan van Jozef Israëls, Bart van Hove, Johannes Bosboom, Nicolaas Pieneman, Herman ten Kate, Charles Rochussen, Kaspar Karsen en Cornelis Springer. Het eerste deel van de avond werd gevuld met muziek en voordrachten. Een koor van tweehonderd en zestien zangers zong onder leiding van J. Verhulst een feestzang voor Rembrandt, gedicht door J. P. Heye en gecomponeerd door de dirigent. Het laatste couplet van deze feestzang luidt:

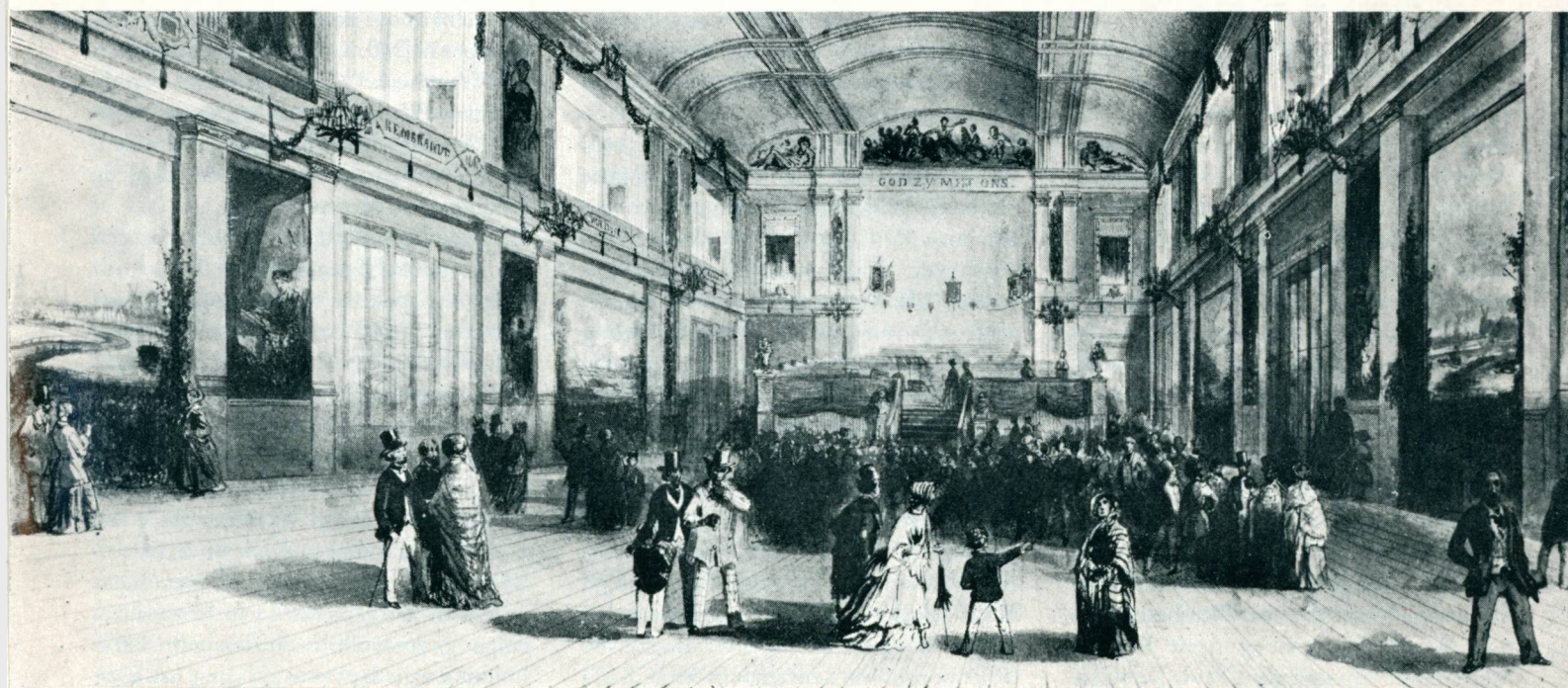
*Sier met die bloemen het beeld van metaal,
Dat ge ter eere van hem hebt verbeven!
Kweek ze – jong Neerland – in leven en
streven;
Dan hebt gij meer dan verganklijken praal . . .
Dan heeft Uw geest hem een standbeeld
gegeven.*

Tijdens het bal, waarbij het Park met gaslampen verlicht was, werden de schilde-

rijen, tekeningen en manuscripten die door kunstenaars en particulieren geschonken waren ter oprichting van het standbeeld (in het totaal tweehonderdertig voorwerpen) verloot. Dat de oprichting van het standbeeld niet alleen gejuich, maar ook enige kritiek ondervond blijkt onder andere uit het pamflet 'Wat een eenvoudig burger dacht bij de onthulling van het standbeeld voor Rembrandt van Rhyn . . . Boertig dichtstukje'. Het laatste gedeelte van dit vlotlopend dichtwerk is een acrostichon op de naam Rembrandt van Rhyn dat aldus luidt:

*Ruim een en drie kwart eeuw een prooi van
maai en pieren,
Eischt nu het nageslacht dat ik dit plein zal
sieren;
Met onafwendb'ren blik op Amstels Kippen-
boek,*

*Bewierookt door den geur van poffertjes en
koek,
Rust nu mijn kunst'naars oog op de ongebonden
grillen,
Als 't kermisboudend volk, bij roekloos geld
verspillen,
Naar Bamberg, 't Apenspel of 't Horoskoop-
spel trekt,
Door 't lied van Zotte Trien tot danslust
opgewekt.
Tot overmaat van eer, dien ik, bij woest
geschater,
Voortaan der beeldtent tot een amphi-
theater! . . .
Ach, dankbaar nageslacht!! o, Ridders van
't Palet!
Nu hebt ge mijnen roem eerst luister bijgezet!!
Ruim nu mijn werk maar op, waardoor die
roem bleef leven!
Herschapen uit oud roest, zal 'k zelf nu
tuig'nis geven!
Ijlt slechts naar 't Kaasplein heen en zie met*

*welk effect,
Nu in mijn reuzenbeeld uw spijlucht wordt
ontdekt.*

En J. A. Alberdingk Thijm schreef in de *Kunstchroniek* van 1858 „Is er niet iets belachelijks in, dat men op het scheidingspunt van Boter- en Kaasmarkt bij voorbeeld (gelijk te Amsterdam), tegenover den Kippenhoek, en met den rug naar den kermisademende Reguliersdwarsstraat, onder het hameren van den hoefsmid en bij het kindergeschrei uit die armelijke stegen, die den naam van ‘duvelshoek’ dragen, een deftig standbeeld aan Rembrandt wijdt”.

Leest men de levensschets van Rembrandt, die W. N. Peypers in 1852 uitgaf, dan krijgt men enigszins een beeld van de kennis die men toen over Rembrandt bezat. Wonderlijk genoeg geeft Peypers Rembrandt de voornaam Paul. De juiste

afkomst van Rembrandt's vrouw Saskia, de geboortedata van zijn kinderen en zelfs Rembrandt's sterfdatum kende Peypers nog niet.

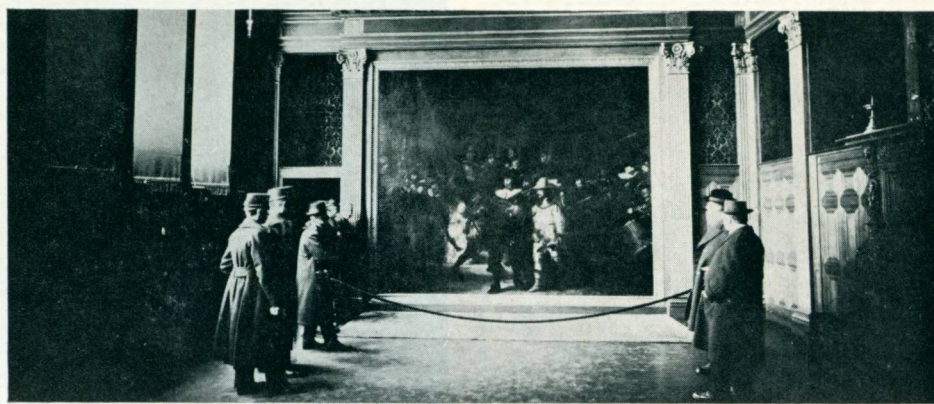
Op 13 juli 1885 werden in aanwezigheid van de Prins van Wied en Prinses Marie der Nederlanden de schilderijen zalen van het door P. J. H. Cuypers (1827–1921) gebouwde Rijksmuseum officieel geopend. De Rembrandtzaal vormde het centrum van de schilderijen afdeling (afb. 4). Rondom was daar in gouden letters op een fries de volgende tekst aangebracht: „Rembrandt, zoon van Harmen Gerritsen van Rijn en van Neeltgen Willemsdochter Van Suydtbrouck; geboren aan de Weddesteege te Leyden XV Julii MDCVII; te Sint-Anna-Parochie in 't huwelijk bevestigd XXII Junii MDCXXXIII met de Leeuwarder Burgemeesterdochter Saskia van Uylenborgh, die hem in Juni MDCXLII

ontviel. Hij overleed te Amsterdam VIII October MDCLXVIII en is begraven in de Westerkerk.” Links en rechts van de Nachtwacht en ook daar tegenover stonden vier karyatiden op marmeren zuilen, symbolen van de Morgen, de Dag, de Avond en de Nacht.

De openingsplechtigheid vond plaats in de oostelijke binnenplaats. Een koor zong een speciaal voor de opening geschreven cantate en de minister hield een rede, waarin hij uitvoerig alle moeilijkheden beschreef, waarmee de bouw van het museum gepaard was gegaan. Daarna begaven allen zich naar de Nachtwachtzaal, waar de schilder Johannes Bosboom de officiële opening verrichtte door een doek weg te trekken, dat voor de Nachtwacht was aangebracht. Vervolgens wijdde de burgemeester van Amsterdam enige gevoelvolle woorden aan Rembrandt's nagedachtenis en zong het koor

7. Rembrandt, 'Portret van een Poolsch ruiter in de dracht van het regiment van Lysowsky, in een landschap'. Nr. 94 van de Rembrandttentoonstelling van 1898.

8. De Rembrandtuitbouw, geopend in 1906.

de feestzang van J. P. Heye en J. Verhulst die ter gelegenheid van de onthulling van het Rembrandtbeeld was gemaakt. Nog net in de 19de eeuw vond de eerste grote tentoonstelling van Rembrandt's werk plaats. Ter gelegenheid van de inhuldiging van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina in Amsterdam in 1898 werd een 'Commissie voor de Feestelijke Ontvangst' samengesteld. Deze Commissie sloot zich aan bij een plan voor een Rembrandttentoonstelling, dat al enige jaren te voren overdacht was door de kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae. De catalogus van deze tentoonstelling, die plaats vond in het Stedelijk Museum, telt niet minder dan 124 nummers, afkomstig uit zevenenzeventig, meest buitenlandse verzamelingen (afb. 7). Weliswaar wordt ruim éénderde van de toen aanwezige 'Rembrandts' nu niet meer aan Rembrandt toegeschreven, toch waren er op die tentoonstelling een aantal topstukken te zien, die nu niet meer bijeen te brengen zijn. Veel van de toen aanwezige werken zijn nu het trotse bezit van grote Amerikaanse musea. Ook de Nachtwacht, in de catalogus zeer correct „Het Corporaalschap van Frans Banning Cocq, gezegd de Nachtwacht" genoemd, maakte deel uit van de tentoonstelling. Dat het vertrek van de Nachtwacht uit het Rijksmuseum niet geheel volgens de regels verliep – de formaten van het stuk maakten het vervoer niet eenvoudig – kan men opmaken uit het jaarverslag van de directeur van het Rijksmuseum over 1898 waarin hij opmerkt dat het transport van de Nachtwacht aan grote bezwaren onderhevig was en dat de nodige omzichtigheid daarbij niet in acht werd genomen, maar dat hij „aangezien alles buiten mijne verantwoordelijkheid moest geschieden" zich er niet mee bemoeid had. Klinkt hieruit ook niet dat de directeur niet zo gelukkig was met de expeditie?

De belangstelling voor de tentoonstelling was overweldigend. Soms was het door de drukte nauwelijks mogelijk een glimp van de schilderijen op te vangen. Men bedenke wel dat in Nederland zelf maar een heel beperkt aantal werken van Rembrandt aanwezig was. Van het eerste boek, waarin alle schilderijen van Rembrandt gereproduceerd waren, het acht-delige standaardwerk van W. Bode, was pas in 1897 het eerste deel verschenen. Het zou zelfs tot 1906 duren tot de reproducties van Rembrandts werken door de uitgave van het Rembrandtdeel in de serie Klassiker der Kunst ook voor een groter publiek bereikbaar waren. Geen wonder dan ook dat het platenalbum dat dr. C. Hofstede de Groot ter gelegenheid van de tentoonstelling uitgaf, met waardering werd begroet. De uitgave was verkrijgbaar in een gewone en in een luxe uitgave (respectievelijk voor f 300,— en f 600,—) in een gebatikte portefeuille ontworpen door de sierkunstenaar Carel Lion Cachet (1864–1945). Er verscheen ook nog een supplement met zesentwintig afbeeldingen, gedeeltelijk gewijd aan de Rembrandttentoonstelling in Londen. Voor de echte liefhebbers was er bij deze twee portefeuilles een standaard verkrijgbaar van notehout ingelegd met ebbenhout en koper, eveneens naar een ontwerp van Lion Cachet.

Naar aanleiding van de Rembrandttentoonstelling verscheen ook opnieuw een levensschets: *Rembrandt. Zijn Leven en werken* door C. L. van Balen. De schrijver vertelt op objectieve wijze vooral aan de hand van Rembrandt's schilderijen de ontwikkeling van Rembrandt's leven en werk. Dat deze biografie nu verouderd is ligt niet aan de stijl of aan de benadering of de interpretatie der feiten, maar heeft tot oorzaak dat Van Balen vele documenten nog niet kende – Hofstede de Groot's *Die Urkunden über Rembrandt (1575–1721)*

zou pas in 1906 uitkomen – en dat Rembrandt's oeuvre nog niet gezuiverd was van werken die daar beslist niet in thuis hoorden en die van de schrijver een inventieve redenering vroegen om ze toch in het geheel te laten passen.

De herdenking van Rembrandt's geboortejaar in 1906 was wederom aanleiding tot een groots en algemeen feest, als in deze tijd niet meer mogelijk zou zijn. In Albert Hahn's album *Het Land van Rembrandt* komt dit versje voor dat wel duidelijk aantoonde hoe 'nationaal' de Rembrandtmanie van die dagen was:

*Met de laatste Rembrandtspeech
Klim ik op m'n Rembrandtfiets;
Ontsteek aan m'n Rembrandtlantaren
Eén van m'n Rembrandtsigaren;
Rembrandtpet op Rembrandtlokken
Aan m'n kuitzen Rembrandtsokken;
Dan zien ik op m'n Rembrandtuurwerk
Dat 't tijd wordt voor 't Rembrandt vuurwerk.
O wat 'n menschen vóór 't Rembrandt theater,
Dat belooft morgen een Rembrandtkater.
Nog even 'n Biertje op 't Rembrandtplein:
En dan kan ik hêelegaar van Rembrandt zijn!*

In de Amsterdamse Stadsschouwburg vond op de avond van de 16de juli, Rembrandt's geboortedag, in tegenwoordigheid van Koningin Emma en Prins Hendrik een feestconcert plaats, waar onder andere Mengelberg's 'Improvisatiën over een melodie bij etsen van Rembrandt', 'Saul en David' van Johan Wagenaar, een 'Ode aan Rembrandt' van Bernard Zweers en een 'Hymne aan Rembrandt' van Alphons Diepenbrock werden uitgevoerd. Onder de namen der uitvoerenden vonden we die van de sopraan Aaltje Noordewier. De avond daarvoor was Zweers' 'Ode aan Rembrandt' ook uitgevoerd bij het beeld van Rembrandt op het Rembrandtsplein.

Al kort na de opening van het Rijks-

museum was gebleken dat de plaats die de Nachtwacht daarin gekregen had in het geheel niet voldeed. Alle proefnemingen ter verbetering van het licht deden een satirisch weekblad van die dagen dichten:

*Als ik met 't schilderen van de Nachtwacht
zooveel tijd
Had zoekgebracht, als gij raakt' met 't be-
lichten kwijt,
O, schrandere kunstverlichter, 'k zegge U
voorwaar,
Mijn zonnig „Korporaalschap” was beden
nog niet klaar!*

Na lang beraad besloot men om aan de achterzijde van het Rijksmuseum boven de onderdoorgang, die de verbinding vormde tussen het oude Amsterdam en de nieuwe stadswijk ten zuiden van het museum, een aanbouw te maken die plaats zou kunnen bieden aan de Nachtwacht en waarin de belichting beter geregeld zou kunnen worden (afb. 8). Als vertegenwoordiger van het Koninklijk Huis verrichtte Prins Hendrik op 16 juli 1906 de plechtige opening. Hij sprak daar onder andere de volgende woorden: „De ster van Rembrandt staat hoog aan den hemel, zij zal nimmer ondergaan, zij heeft nimmer zoo schoon geschitterd als thans. De oogen van de geheele beschaafde wereld zijn, in deze stonde, op Nederland gericht, zij volgen met belangstelling de waardige en geestdriftvolle wijze, waarop het volk den grooten meester huldigt, die uit zijn midden is voortgekomen. Gelukkig vaderland, dat groote mannen heeft voortgebracht, gelukkig vaderland, dat zijn groote mannen weet te waarderen.” En ook nu weer was er een Rembrandthymne, op tekst van Carel Schar ten en op muziek van Anton Averkamp: „Rembrandt, uit alle oorden zwerven, wij, zware rhythm en van Uw lof, op 't hoge feest tezaam, waar dof

en lichtloos 't al lijkt te versterven bij 't lichtend leven Uwer verven!”

Uit de Rembrandt nummers die het satirisch weekblad DE WARE JACOB in 1906 uitgaf begrijpen we iets van de opwinding en het geharrewar waarmee dit Rembrandtfeest gepaard ging. Men leze dit berichtje: „Amsterdam. Aangezien er eenig gevaar is, dat de vijandige feestcommissies tijdens de Rembrandtfeesten aan het plukharen zouden gaan, is er een nieuwe commissie gevormd, die op het aardige denkbeeld is gekomen, een soort nachtwacht in het leven te roepen, die tijdens de Rembrandtfeesten de orde zal bewaren”.

Op de wijze van 'Wien Neerlandsch bloed' dichtte De Ware Jacob dit Rembrandt Reclame-lied:

*Aanvaard, o Rembrandt, 't Feestgerijm
Van Schar ten en van Looy,*

*Van Deyssel's woordkunstig geslijm,
Van „magnifiek” allooi,
De vorstelijke woordenpracht
Van onzen Prins-Gemaal,
Het „steentje” op de Rozengracht,
De Puist'ge Nachtwachtzaal.*

*O, Rembrandt, schrik toch niet te erg
En val niet van Uw stok
Bij de muziek van Mengelberg
Van Zweers en Diepenbroek,
Bij Bauer's Nachtwacht-flauwe-kul,
Bij Mesdag's lief geluid,
Bij Willem Rooyaards' rauw gebrul,
Waar nog mijn oor van tuit!*

In 1932 vierde Amsterdam het 300-jarig bestaan van de universiteit. Ter gelegenheid daarvan werd in de oostelijke binnenplaats van het Rijksmuseum een Rembrandtentoonstelling georganiseerd waarop naast tweeënveertig schilderijen (afb. 9) vele tekeningen en Rembrandt's

9. Rembrandt, 'Aristoteles', nr. 26 van de Rembrandttentoonstelling in 1932, gehouden ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan van de Amsterdamse Universiteit.

10. Overzicht van een der zalen in het Rijksmuseum bij de Rembrandttentoonstelling van 1956.

complete etswerk te zien waren. De tentoonstelling trok ruim 82.000 bezoekers. In de inleiding van de catalogus verklaart de directeur van het Rijksmuseum, F. Schmidt-Degener, de auteur van vele onvergetelijke essays over Rembrandt's kunst, waarom de verbinding universiteit en Rembrandt gekozen was: „Het was een juiste en ruime gedachte der Regeerders van de Stad Amsterdam, haar Universiteit te eeren door het voor oogen stellen van een ander parallel gaand humanisme, waarvan zichtbaarheid de wezenlijke hoedanigheid is. Rembrandt, bij wien inhoud en gedachte even zwaar wegen als vorm en uitvoering zou iets van de blijvende waarden kunnen vertolken ontstaan in de omgeving der nieuwe Universiteit”. Inmiddels was de kennis van Rembrandt's leven en van zijn werk aanmerkelijk uitgebreid. Belangrijk was daarvoor met name de uit-

gave (in 1906) van Hofstede de Groot's *Die Urkunden über Rembrandt*, het resultaat van een langdurig archiefonderzoek. Zo verwierf men kennis over Rembrandt's familie, over zijn vrouw Saskia, over Hendrickje Stoffels en over de plaatsen waar Rembrandt in Amsterdam woonde. Ook stijlkritisch kwam de studie over Rembrandt's schilderijen in die jaren op gang. In 1935 verscheen van de hand van dr. Abraham Bredius een kritisch werk over Rembrandt's schilderijen, dat de eerstvolgende dertig jaar de basis zou vormen voor alle studie over Rembrandt's oeuvre. Bredius nam in zijn boek 630 schilderijen van Rembrandt op en beeldde ze alle af.

De opening van het Rijksmuseum in 1885 werd in 1935 herdacht met een Rembrandttentoonstelling, „want”, schreef directeur Schmidt-Degener, „geen wijding die beter strookt met karakter

Op vrijdag 12 september a.s. zal minister Klompé in de nieuwe tentoonstellingszalen van het Rijksmuseum de Rembrandttentoonstelling openen. De expositie is vanaf 13 september tot en met 30 november dagelijks te bezoeken van 10.00-17.00 uur; ook de dinsdag- en vrijdagavond van 19.30-22.00 uur en zondags van 13.00-17.00 uur.

en roeping onzer meest nationale instelling, dan de groote persoonlijkheid uit te doen stralen, die algemeen geldt als de heros eponymus van ons volk en die in het geestelijke ongetwijfeld onze hoogste vertegenwoordiger is.”

Ondanks het feit dat de vorige Rembrandttentoonstelling pas drie jaar geleden was gehouden was men toch in staat tweeëndertig schilderijen, vele tekeningen en etsen bijeen te brengen. Dit keer trok de tentoonstelling ruim 125.000 bezoekers.

Rembrandt was dan misschien wel niet meer de nationale held voor wie heel het volk feest kon vieren, hij was nog wel als het ware de aartsvader van alle kunsten en alle kunstenaars. De herdenking van Rembrandt's geboortjaar in 1956 ging dan ook niet gepaard met vuurwerk, kermissen en zelfs niet met gevoelige hymnen uitgevoerd bij het Rembrandt-beeld, maar wel met een plechtigheid in de Westerkerk, waar vele vooraanstaande kunstenaars aanwezig waren en waar Oskar Kokoschka en prof. Charles Roelofsz het woord voerden. De tentoonstellingen in Amsterdam en Rotterdam (afb. 10) werden door niet minder dan 405.598 personen bezocht. Eigenlijk voor het eerst werd er nu een tentoonstelling georganiseerd ter wille van Rembrandt zelf, niet ter wille van een belangrijk nationaal of Amsterdams feit.

Dit jaar wordt voor het eerst Rembrandt's sterfjaar op grootse wijze herdacht, niet alleen in Nederland, maar in de gehele wereld. Onze kennis over het leven en het werk van Rembrandt is sinds de onthulling van het gietijzeren beeld op de Botermarkt enorm uitgebreid, ons eerbetoon zal nu minder de man dan wel zijn werk betreffen, maar was het niet in feite dit werk dat onze voorvaderen ertoe bracht Rembrandt Harmensz. van Rijn als een nationale held te vereren?

